

Postanowienie z dnia 20 listopada 2003 r., III CK 7/02

Testament ustny sporządzony w warunkach zamiaru samobójczego nie może być uznany za sporządzony w okolicznościach uzasadniających obawę rychłej śmierci.

Sędzia SN Jan Górowski (przewodniczący)

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk (sprawozdawca)

Sędzia SN Marian Kocon

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Teresy N. przy uczestnictwie Piotra R. i Wacława T. o stwierdzenie nabycia spadku, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 20 listopada 2003 r., na rozprawie kasacji wnioskodawczyni od postanowienia Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 3 października 2001 r.

oddalił kasację.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 24 kwietnia 2001 r. Sąd Rejonowy w Lublinie stwierdził, że spadek po zmarłej dnia 29 stycznia 2000 r. w Świdniku Renacie R. nabyli na podstawie ustawy: mąż Piotr R. w połowie oraz rodzice Teresa N. i Wacław T. po 1/4 części.

Sąd Rejonowy powołał się na następujące ustalenia i wyprowadzone z nich wnioski: spadkodawczyni była mężatką. Związek małżeński z Piotrem R. zawarła dnia 17 lipca 1999 r. z małżeństwa dzieci nie było. Krąg spadkobierców wyczerpują mąż oraz rodzice. W skład spadku nie wchodzi gospodarstwo rolne.

Dwa dni przed samobójczą śmiercią Renata R. sporządziła testament ustny, którym rozrzędziła w zupełności na rzecz swej matki. Testament ten Sąd Rejonowy uznał za nieważny. Jego sporządzeniu – jak przyjął – nie towarzyszyły bowiem okoliczności uzasadniające obawę rychłej śmierci. Przeciwnie, w okresie poprzedzającym zgon Renata R. znana była jako osoba silna i odporna psychicznie, zamiarów samobójczych nie zdradzała, a jej samobójcza śmierć była

całkowitym zaskoczeniem dla otoczenia. Zamiar samobójczy natomiast należy do sfery uczuć psychicznych osoby i jako mający całkowicie subiektywne podłoże nie może rodzić obawy rychłej śmierci w rozumieniu art. 952 § 1 k.c.

Żądania uznania za niegodnego dziedziczenia, skierowane wobec ojca spadkodawczyni, Sąd Rejonowy nie uwzględnił, jako nie nadającego się do rozpoznania w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku.

Apelację wnioskodawczyni Teresy N. od postanowienia Sądu Rejonowego Sąd Okręgowy zaskarżonym postanowieniem oddalił uznając, że w ustalonym stanie faktycznym brak jest racjonalnych podstaw, które by uzasadniały istnienie obawy rychłej śmierci jako motywu sporządzenia testamentu ustnego. Sąd Okręgowy w swych rozważaniach odniósł się do ciągle aktualnych i przeciwstawnych wypowiedzi, zarówno w orzecznictwie jak i w literaturze, w przedmiocie wyboru przesłanek bądź to o charakterze subiektywnym, bądź obiektywnym, tłumaczących pojęcie „obawy rychłej śmierci” i opowiedział się za drugą z nich.

W kasacji, opartej na pierwszej z podstaw kasacyjnych, wnioskodawczyni zarzuciła, że zaskarżone postanowienie zapadło z naruszeniem art. 952 § 1 k.c., wobec błędnej jego interpretacji. Skarżąca wyraziła zapatrywanie, że dla ważności testamentu „wystarczy subiektywne uzasadnienie obawy rychłej śmierci istniejące w chwili sporządzenia testamentu”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Spośród trzech przewidzianych przez kodeks cywilny form testamentu szczególnego, testament ustny ma najszersze zastosowanie. Korzystanie z tej formy testowania możliwe jest w razie wystąpienia choćby jednej z następujących przesłanek: istnienie obawy rychłej śmierci spadkodawcy, niemożliwość sporządzenia testamentu zwykłego spowodowana okolicznościami szczególnymi, wystąpienie okoliczności szczególnych tego rodzaju, że sporządzenie testamentu zwykłego staje się bardzo utrudnione. W praktyce największą doniosłość ma pierwsza z tych przesłanek i ta podlega rozważeniu w stanie faktycznym sprawy.

W przeciwieństwie do przewidzianych w art. 953 i 954 k.c. sytuacji ekstremalnych, stwarzających stan potencjalnego zagrożenia dla życia, jako przyczyny sporządzenia testamentu szczególnego, sporządzenie testamentu ustnego pozostają w ścisłym związku z oceną już istniejących zagrożeń. Ze względu na zróżnicowaną naturę tych zagrożeń, podyktowanych nie tylko

przyczynami zdrowotnymi, istotnego znaczenia nabiera to, jakie kryteria uznać za decydujące w dążeniu do ustalenia istnienia obawy rychłej śmierci wywołującej potrzebę sporządzenia testamentu ustnego, czy tylko te odnoszące się do sfery psychicznej testatora pozostającego w przekonaniu o rychłym zgonie, a zatem subiektywnych, czy także te, które z uwzględnieniem wiedzy medycznej pozwalają przyjąć, że to jego przekonanie było uzasadnione.

Zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie nie ma jednolitości poglądów w tej mierze. Reprezentatywna dla stanowiska, że wystarczy subiektywnie uzasadniona obawa rychłej śmierci istniejąca w chwili sporządzenia testamentu, jest uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1992 r., III CZP 135/91, OSP 1993, nr 1, poz. 4). W myśl tej uchwały obawa rychłej śmierci spadkodawcy w rozumieniu 952 § 1 k.c. istnieje nie tylko wtedy, gdy jego stan zdrowia w chwili sporządzenia testamentu sam przez się lub w powiązaniu z innymi okolicznościami, jak z podeszłym wiekiem, albo przewlekłym schorzeniem, czynił tę obawę realną w świetle doświadczenia życiowego, a zwłaszcza wiedzy lekarskiej, lecz także w sytuacji jedynie subiektywnego przekonania spadkodawcy co do rychłego zgonu. Odmienne zapatrywanie, wskazując na zależność obawy rychłej śmierci od stanu zdrowia spadkodawcy, ocenianym z punktu widzenia wiedzy lekarskiej, Sąd Najwyższy wyraził w orzeczeniach: z dnia 4 lipca 1952 r., C 1321/52 ("Nowe Prawo" 1953, nr 2, s. 84), z dnia 6 sierpnia 1958 r., I CR 512/58 (OSP i KA 1960, nr 2, poz. 37), z dnia 25 marca 1974 r., III CRN 5/74 (OSNCP 1975, nr 3, poz. 42) oraz z dnia 24 czerwca 1974 r., III CRN 118/74 (nie publ.). W tym ostatnim Są Najwyższy uznał, że dla stwierdzenia istnienia przesłanki „obawy rychłej śmierci” przewidzianej w art. 952 § 1 k.c. nie wystarczy ani sam podeszły wiek spadkodawcy, ani utrzymujący się przez dłuższy czas zły stan zdrowia na tle przewlekłego schorzenia. W kwestii tej istotna jest taka zmiana stanu zdrowia spadkodawcy, która sama przez się lub w powiązaniu z jego wiekiem względnie z przewlekłym schorzeniem wskazuje, że w opartej o doświadczenie życiowe ocenie zachodzi obawa rychłej śmierci.

Bez względu jednak na charakter przesłanki leżącej u podstaw sporządzenia testamentu ustnego, subiektywny bądź obiektywny, obawa rychłej śmierci w rozumieniu art. 952 k.c. musi istnieć w chwili testowania, skoro jest tego testowania przyczyną samoistną. Ze swej istoty jest ona bowiem następstwem oceny zjawisk, zdarzeń, sytuacji realnie istniejących. Jeżeli stanowi czynnik determinujący określone zachowanie, to tylko w warunkach przeświadczenia, że zagrożenie dla

życia przybiera cechy nieuchronności, wobec braku możliwości odwrócenia przyczyn tego zagrożenia.

Zamiar samobójczy tak pojmowanej motywacji testowania nie uzasadnia. Sam w sobie stwarza bowiem tylko stan hipotetycznego zagrożenia dla życia w nie dającej się przewidzieć przyszłości i należy go zakwalifikować do możliwych do opanowania stanów emocjonalnych. Stan ten, zwłaszcza jeżeli nie ma podłoża patologicznego, nie usuwa możliwości kontrolowania własnych zachowań i nie niweczy oddziaływania z zewnątrz na osobę pozostającą w tym stanie. Nie może być zatem traktowany jako trwały splot okoliczności uzasadniających przekonanie o zagrożeniu życia, zarówno w ocenie indywidualnej, jaki w aspekcie dostępnych wyników badań z zakresu psychiatrii, psychologii, socjologii itp.

Wszystko to prowadzi do ostatecznego wniosku, że testament ustny sporządzony w warunkach zamiaru samobójczego nie może być uznany za sporządzony w okolicznościach uzasadniających obawę rychłej śmierci.

W świetle tych uwag nie jest uzasadniony zarzut wadliwego zinterpretowania przez Sąd art. 952 k.c., a kasacja, jako pozbawiona uzasadnionej podstawy podlega oddaleniu na zasadzie art. 393⁻¹² k.p.c.